

УДК 351.758.5

С.Б. Жараядоктор наук з державного управління, доцент, професор
Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників**В.А. Малюська**кандидат наук з державного управління, доцент
Національна академія державного управління при Президенті України**ВЗАЄМОДІЯ ДУХОВНОЇ ТА СВІТСЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ
У ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

У статті розглянуто питання взаємодії духовної та світської освіти в контексті утвердження духовно-моральних засад та ціннісних орієнтирів, а також подано пропозиції щодо введення дисципліни духовно-ціннісного спрямування в систему підготовки фахівців сфери державного управління.

Ключові слова: духовно-моральні засади, державне управління, ціннісні орієнтири, духовний простір.

Вимога докорінного реформування сучасного освітнього простору пов'язується з ідеєю повернення до головного принципу розвивальної педагогіки – пріоритету духовно-виховних цінностей над матеріально-економічними. Ця ідея традиційно міститься у релігійних та культурологічних напрямках філософії освіти. Цю ідею розвивали педагоги, які спиралися на традиційні для нашого суспільства наукові основи педагогічного мистецтва.

У цьому контексті все більшого значення набувають механізми впровадження духовно-моральних та етичних засад у практику підготовки фахівців у ВНЗ. Особливого значення це питання набуває для сфери підготовки державних службовців. Досвід взаємодії світської та духовної освіти, а також запровадження християнського досвіду в практику підготовки державних службовців є складовою нової парадигми державно-управлінських відносин і державного управління.

Мета статті – визначити пріоритетні напрями співпраці закладів духовної та світської освіти, а також обґрунтувати можливість введення дисципліни духовно-ціннісного спрямування в практику підготовки фахівців сфери державного управління.

Важливою компонентою для формування духовного простору є питання взаємодії світської та духовної освіти. Як зазначає протоієрей Микола Макар щодо взаємодії духовних і світських навчальних закладів, цей підхід є актуальним і для сфери державно-церковних відносин: "Перша та найзначніша перспектива взаємодії духовної і світської освіти – це спільна історія, яка хоч і наповнена різними проблемами, трагедіями та катастрофами, залишається історією одного народу. Треба лише підходити до неї не упереджено, бачити у ній один спа-

док, хай навіть сповнений багатьох неприємностей, негативних дій та наслідків. Тому, якщо духовна і світська освіта будуть бачити в усьому розвитку українського народу свій спільний спадок, це спонукає, принаймні, почати спільно вивчати та досліджувати його і робити висновки. Це було б найсуттєвішим спонуканням для взаємодії. Оскільки, коли духовні і світські фахівці спільно вивчатимуть та досліджуватимуть позитивний і негативний досвід свого народу та суспільства, то бачитимуть, як переплітаються між собою духовні та світські начала, дії та традиції людей українського суспільства. А це, в свою чергу, підштовхне духовну і світську школи ще більш ґрунтовно знайомитись з життям, баченням, прагненням кожної із них. Тому що щире і неупереджене ознайомлення представників двох напрямків з реальністю життя одне одного буде налаштовувати їх на повагу одне одного, повагу справжньої взаємодії в багатьох сферах життя. Якщо основою стає ґрунтовне знання кожного із напрямків, наслідком цього можуть бути різні форми взаємодії. Це, передусім, спільне бачення різних історичних подій церковного та світського минулого, яке принесе людям сучасного суспільства, з одного боку, багатство пізнання, з іншого – можливість для кожної людини вільно обирати свій шлях, продовжуючи славні сторінки минулого українського народу. Так само можуть спільно здійснюватись і різні сучасні заходи, якими живуть люди в суспільстві, державі та Церкві. Тому при здійсненні пошуку різних форм взаємодії духовної та світської освіти в контексті взаємодії держави і Церкви, можна досягти спільних точок у вихованні сучасної людини, долаючи протистояння попередніх часів і сьогодення. Та примножуючи духовні цінності, якими во-

лодіє Церква та духовна освіта і наука. Різні форми взаємодії духовної та світської освіти допомагатимуть бачити позитивні та негативні явища обох напрямків та виховувати людину і зовнішньо, і внутрішньо змістовною та багатою. Це буде справжнє багатство, оскільки духовна освіта виховуватиме в особистості ті якості, які пов'язані з сумлінням і переборювати ті негативні фактори, проступки та гріховні вчинки, які її внутрішньо руйнують, проти яких постає сумління, як голос Божий, та акцентує свою увагу на викоринення їх [1]. Наслідком цього буде наближення людини до Бога, Який є джерелом любові, жертвності та чистоти. Така людина буде сприймати та споглядати світ вірно і адекватно та правильно сприймати духовний спадок свого народу, буде робити правильні висновки, буде чітко бачити не лише позитивні, але й негативні речі в духовній спадщині, така людина буде духовно зростати та зміцнювати свої духовно-ціннісні орієнтири та погляди, буде збагачуватись любов'ю, повагою та уважністю до інших осіб як в професійному так і повсякденному житті, буде збагачуватись терпінням, лагідністю та покірністю. Це буде внутрішньо стійка людина, безмежно дружелюбно налаштована і віддана вірності та єдності у відносинах з оточуючими людьми, вона завжди буде готовою допомогти іншим, поділитись з іншими, віддати себе іншій людині і принести в жертву найдорожче їй. Це справді буде духовна людина, яка буде жити Законом Божим і прагнути не тільки тимчасових, матеріальних скарбів, але передусім вічних, духовних скарбів.

А світська освіта буде збагачувати людину красою зовнішньої поведінки та інтелектуальними надбаннями, світська освіта внесе певну домінанту у вчинки такої людини, зробить її прекрасною у всіх проявах її зовнішнього життя. Світська освіта дозволить особистості вміло використовувати досягнення сучасної науки, освіти, мистецтва, а також володіти багатим спадком минулих поколінь. Тому у теперішніх умовах пошук взаємодії духовної і світської освіти в контексті державно-церковних відносин та загальної взаємодії духовної та світської компонент є найактуальнішим та найбільш бажаним. На таку результативну та ефективну взаємодію очікує людина сучасного українського суспільства. Володіння фундаментальним багатством з обох боків – духовне і світське, і лише від обох сторін даного процесу залежить чи відбуватиметься пошук взаємодії та поєднання неоціненого багатства та досвіду. Церква завжди прагне поєднати духовне і світське надбання, здобуте протягом історії народом, для того, щоб виховувати людину на його основі внутрішньо та зовнішньо багатою, цілісною особистістю, стійкою та міцною, що є найбільшим багатством кожного народу, а особливо народу з православним спадком”.

Ще однією з компонент взаємодії духовної та світської освіти, а також питання духовно-ціннісної підготовки є впровадження в практику підготовки фахівців сфери державного управління спецкурсу – дисципліни духовно-морального спрямування. Спецкурс належить до світоглядних дисциплін. Проте, він є принципово не ідеологічним і не віровчительним, а культурологічним, що відповідає статтям Конституції України про свободу совісті й відокремлення школи від церкви. Він сприяє розумінню християнської культури як найвищого духовного злету в історії людства. Нагальна потреба у навчальній дисципліні такого змісту у ВНЗ визначається своєрідністю загальнокультурної ситуації, що склалася в нашому суспільстві. Для підтримки духовної безпеки в умовах поглиблення моральної кризи й усе зростаючої активізації різноманітних деструктивних організацій, які під прикриттям духовного “просвітництва” деморалізують суспільство, пропонуючи їй сурогати замість високої культури, усвідомлюється необхідність предметного ознайомлення державних службовців із християнськими цінностями, під позитивним впливом яких протягом тисячоліття формувалася й розвивалася українська нація [2].

Слухачам пропонується ознайомитися із фундаментальними цінностями, правами, завданнями, перспективами людського життя у парадигмі християнського світогляду. Це дасть змогу усвідомити неповторність духовного життя українців і оцінити внесок нашої Батьківщини у скарбницю світової культури. Можливість виважено самостійно оцінювати здобуті християнської культури зумовлена органічним оволодінням матеріалом і вмінням неупереджено ставитися до питань релігійно-духовно змісту. Крім того, державному службовцю необхідно оволодівати культурою діалогу, розуміння інших людей, гармонізувати міжособистісні відносини в колі людей із різними духовними поглядами, сприяти громадській злагоді в суспільстві.

Спецкурс розроблено в дусі традицій вітчизняної гуманітарної освіти, де історично пов'язуються наука, філософія, богослов'я. Така єдність раціонально-логічного, чуттєво-емоційного і вольового сприйняття позитивно впливає на розвиток цілісного, масштабного, а не дискретного мислення.

Зміст курсу наближено до внутрішніх інтересів сучасної особистості: творчих, морально-етичних, релігійних, правових тощо. Основу активних форм навчання становить “смісловий діалог” викладача і слухача, що сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу. Особливістю спецкурсу є те, що він доповнює цикл гуманітарних дисциплін і допомагає інтегрувати здобуті впродовж навчання знання в єдину світоглядну систему. Проблематика спецкурсу містить у собі виховний потенціал, сприяє

визначенню пріоритетних цінностей для українського загалу й окремої особистості.

Дати уявлення про християнську культуру як цілісну систему, до складу якої входить комплекс явищ високодуховного змісту. За допомогою матеріалу на християнську тематику спрямувати слухачів на пошуки повноцінних джерел культури для задоволення своїх глибинних особистісних духовних потреб. Активізувати інтерес молоді до національної духовної спадщини в процесі ознайомлення із визначними досягненнями, видатними людьми християнської культури. З метою подолання дефіциту духовності, відновлення історичної пам'яті, пробудження духовного потягу сприяти засвоєнню позитивного досвіду, нагромадженого десятками поколінь наших співвітчизників у царині християнського життя. Акцентувати увагу на питаннях виховання внутрішньої "сердечної" людини, розвитку культури її мислення й почуттів, а також на мотивуванні вивчення християнської культури.

У системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців поряд із професійною підготовкою все більшого значення набуває духовно-моральна та ціннісно орієнтована складова. Необхідним є введення в програму підготовки культурно-ціннісної дисципліни. Одним із таких варіантів може бути апробована декількома навчальними закладами дисципліна "Основи християнської культури", яка зможе збагатити слухачів знаннями про цінності та культуру, в більшості своїй притаманну українцям та такою, яка базується на загальнолюдських цінностях. На наш погляд, необхідною умовою при викладанні цієї дисципліни в державному навчальному закладі є культурологічний підхід. Реальність, про яку говорить культуролог, – це люди, які вірять у Бога, їх світоглядні реалії культури, в яких цей світогляд відбитий. Реальність, про яку говорить законовчитель, – це Бог, ось у цьому є відмінність між релігійним і культурологічним викладанням. Оскільки релігійне викладання – це проповідь, свідчення про християнську віру, історію, цінності, догмати, їх істинність, непорушність, унікальність і неминущість. При такому підході культуролог звертається до смислів, які втілені в православній культурі з тією метою, щоб слухачі могли зрозуміти конкретну культуру, її історію, цінності, значення. Якою бачить себе людина в певній культурі? Яким вона бачить світ? Як розуміє його походження, історію, сенс існування? Яким є ставлення до Бога, світу природи, світу людей, інших людей і самої себе? Чому вона діє так, а не інакше? Чому її вчинки є логічними і зрозумілими? Таким чином культурологічне викладання – це реконструкція світу людей, які належать до конкретної культури. При цьому від слухачів можна вимагати знань із цього предмета, розуміння конкретної культури, але не згоди і прийняття цього світогляду.

Як стверджує академік РАН В. Локтіонов: "Істинне моральне виховання існує лише в тісній і нерозривній єдності з релігійною освітою і вихованням, і ні про будь-яке моральне виховання поза релігією не може бути і мови" [3].

Прикладом такої дисципліни може бути дисципліна "Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні".

Метою навчальної дисципліни є формування нового, гуманістичного мислення, яке є умовою творення будь-якої культури, збагачення слухачів духовно-етичними знаннями, відродження життєствердного мислення та набутті вчинкового досвіду на основі християнського віровчення, формування духовно-ціннісної позиції засобами християнського спадку.

Завдання дисципліни:

1. Ознайомлення слухачів та вивчення змісту і розвитку уявлень про вічне вчення – Святе Письмо. Набуття історичного досвіду багатьох народів, які жили у вірі та предстоїли перед Богом.

2. Формування світогляду українського громадянина-патріота на тисячолітніх засадах відданості Богові, Вітчизні, своєму народові.

3. Розвиток духовно-моральної сфери особистості, релігійних почуттів і проявів духовно-моральної сутності у професійній діяльності та повсякденному житті (вчинки милосердя та співчуття, гуманізм, поступливість, щирість. Правдивість, довіра до людей тощо).

4. Моральний розвиток особистості на історичних прикладах Святого Письма та прикладах високого духовного життя історичних осіб.

5. Пробудження і виховання моральних почуттів, пов'язаних із релігійним світоглядом і релігійним життям особистості: розуміння та відчуття необхідності дотримання Заповідей Божих у професійній діяльності та повсякденному житті, усвідомлення необхідності служіння людям у духовно-ціннісному та морально орієнтованому просторі.

Об'єктом вивчення є християнська етика та культура в контексті державного управління і державної служби.

Предметом вивчення є моральні та духовні основи християнської етики й культури.

Дисципліна "Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні" має міждисциплінарний характер, вона інтегрує відповідно до свого предмета знання з інших освітніх і наукових галузей, а саме історії України, світової історії, богослів'я, релігієзнавства, української та світової культури та літератури, державного управління.

Після опанування дисципліни "Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні" слухач повинен вміти:

1. Орієнтуватись у духовно-ціннісному спадку християнської етики.

2. Аналізувати механізми та ситуативні складові християнських цінностей.

Слухач повинен знати:

1. Сакральний, духовно-ціннісний зміст десяти Заповідей Божих та основних вчень християнства.

2. Християнський погляд на такі чесноти, як: віра, надія, любов.

Слухач повинен отримати навички застосовувати здобуті теоретичні знання та практичні вміння при здійсненні управлінських функцій публічного характеру; застосовувати теоретичні знання у професійній діяльності та повсякденному житті.

Основними організаційними формами вивчення дисципліни "Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні" є: лекції, практичні, самостійна робота, виконання індивідуальних завдань та контрольні заходи – презентації, тести, екскурсійні заняття, круглі столи, обговорення, підсумкова конференція-залік.

Для засвоєння знань і формування вмінь, що передбачаються внаслідок вивчення дисципліни "Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні", можуть бути використані такі форми індивідуальних завдань: підготовка рефератів, аналітичних доповідей, проектів управлінських рішень (програм, постанов, розпоряджень тощо). Самостійна робота є основним засобом засвоєння слухачами навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних занять. Вона передбачає опрацювання монографій та інших наукових праць, підручників, навчальних і методичних посібників, вивчення й ознайомлення з положеннями законодавчих та інших нормативно-правових актів, матеріалів, отриманих засобами інформаційних технологій тощо. Також при вивченні дисципліни для більш змістовного подання матеріалу може бути використаний такий метод, як екскурсійно-наочна лекція в межах навчальної програми та плану [4]. Презентації є певним підсумковим засобом контролю формування вмінь і засвоєння знань щодо розробки програмних і нормативно-правових актів з актуальних питань публічної сфери та державотворення.

Орієнтовний тематичний план дисципліни:

1. Християнська картина світу.

2. Поняття, сутність і зміст християнської етики. Духовність та духовні цінності.

3. Десять Заповідей Божих – моральна основа життя людини й опора у професійній діяльності.

4. Церква і держава. Взаємодія Церкви і держави у Візантійській імперії.

5. Культурологічна практика християнства.

Висновки. Церква в сучасному світі виступає інститутом громадянського суспільства, але роль Церкви завжди сучасна та своєчасна завдяки тим цінностям, які несе Церква здійснюючи свою душерайвну місію. Здійснює проповідь у секуляризованому світі та говорить про вічне, цінне неза-

лежно від інституційних перебудов і політичних течій.

І як зазначив у своєму виступі протоієрей Всеволод Чаплін, голова Синодального відділу із відносин Церкви і суспільства: Церква не має армії, поліції чи пропагандистської машини, щоб кому-небудь що-небудь нав'язувати. Ми не нав'язуємо ідеологію, а говоримо про віру й моральність. І, звичайно, намагаємося говорити максимально широко, щоб кожний почув. Якщо хтось чути не хоче, це його право. Але в усі століття від самого Христа християнська громада говорила привселюдно про пороки й добрі справи, викривала людські авторитети, нагадувала людям про вищий вертикальний вимір життя. Якщо Церква не буде цього робити й буде мовчати, щоб не збентежити чийсь слух, вона зрадить Христа, зрадить його заповідь "Ідіть в увесь світ проповідуйте".

До основних інститутів, що протистоять моральному розкладанню суспільства, повинна належати Церква. Це означає, що Церква сама, не чекаючи держави, повинна боротися за моральне здоров'я людей. Прикладом потужного морального впливу в суспільстві може слугувати Православна церква, що досить успішно протистоїть секуляризації й розмиванню моральних норм. Але для цього потрібно вміти звертатися не до держави, а до самого суспільства його мовою. Нова культурна ситуація повинна відбитися в нових стратегічних цілях і тактичних засобах, які використовуються Церквою в її соціальному служінні. Зміна цілей, звичайно, не повинна означати відмови від "вічних" завдань Церкви, зречення від ядра її віровчення й місії. Навпаки, саме вищі завдання й вища відповідальність породжують цю необхідність, як тільки традиційні кошти, подання, світогляд перешкоджають їхньому здійсненню. Відмовляючись від ідеалу християнської державності, що зжив себе, Церква в главу свого нового соціального світогляду, котрий народжується, повинна поставити ідеал християнської громадськості. "Не держава, що катастрофічно змінює свій образ, – писав А.В. Карташев, – а віруюче суспільство – це гарантія міцного устрою Церкви, що вже знайшла російська церква й від якої вона не має підстав відмовлятися в дні майбутнього звільнення Росії від комуністичного рабства". Довга практика симфонії призвела до того, що Церква розучилася говорити із суспільством без посередництва держави. Держава з доручення Церкви боролася з ересями, фінансувала й організовувала церковнопарафіяльне утворення, церковну добродійність. Преосвященні ієрархи завжди мали вхід із повчальним словом у монархові палати, але рідше – до народу. Суспільна дискусія, що гаряче обговорювала в XIX ст. соціальну проблематику, майже не стосувалася Церкви. Прірва, котра виникла між Церквою й народом, що потребує соці-

альної підтримки, призвела до того, що Церква не відіграла жодної ролі в доленосних подіях початку століття. Церква за своєю сутністю є суспільним, а не державним інститутом. Принцип симфонії, що православна Церква поклала в основу свого ставлення до держави, є дуже правильним: він декларує повну незалежність одне від одного й тісну взаємодію, "незлитність і неподільність". Від нього не треба відмовлятися, варто відмовитися тільки від традиційної інтерпретації й історичної практики, що виходили від держави й зіпсували цей зміст. Значна кількість державних проблем можуть бути вирішені без допомоги держави, співробітництво з якою може мати компрометуюче значення. Усі пороки й несправедливості держави повинні одержувати найбільш рішучий осуд з боку Церкви. Усвідомлюючи себе частиною суспільства, а не держави, Церква повинна знайти нових партнерів у громадянському суспільстві: у незалежних профспілках, у суспільних асоціаціях і рухах, у громадянах. У Церкві повинні знайти обґрунтування нові принципи спільного життя – діалог, терпимість, ненасильство, солідарність. У православ'ї можна знайти основу для утвердження всіх необхідних сьогодні суспільству гуманітарних цінностей – достоїнства особистості та її прав, волі й любові. Православ'я не може замикатися стінами храмів, а покликано

відігравати в "суспільстві високу духовну роль". Православна церква вічна не тільки в провіденціальному змісті, а й у тому розумінні, що вона погодиться із будь-яким часом, що вона завжди сучасна. Тому ще більшого значення набуває взаємодія світської та духовної освіти для вкорінення духовних цінностей у сучасному українському суспільстві для здійснення перетворень у державному управлінні та державі.

Список використаної літератури

1. Сухомлинский В.А. О воспитании / В.А. Сухомлинский ; вступ. очерк С. Соловейчика. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1982. – 270 с.
2. Белікова Н.Ю. Релігійні конфесії України (кінець 80-х – 90-і роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Н.Ю. Белікова. – Донецьк, 2001. – С. 10–13.
3. Макар М. Держава і церква в правовому полі України / М. Макар // Релігія і закон: проблеми правового врегулювання державно-церковних відносин : зб. матер. – К. : ВІП, 2002. – С. 61.
4. Саган О. Моделі державно-церковних взаємин в світовій історичній ретроспективі / О. Саган // Релігійна свобода: гуманізм і демократизм законодавчих ініціатив в сфері свободи совісті (міжнародний і український контекст). – К. : [б. в.], 2000. – С. 9–12.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013.

Жарая С.Б., Малюська В.А. Взаимодействие духовного и светского образования в контексте имплементации духовно-ценностных ориентиров в подготовку специалистов сферы государственного управления

В статье рассмотрены вопросы взаимодействия духовного и светского образования в контексте утверждения духовно-моральных принципов и ценностных ориентиров и представлены предложения относительно введения дисциплины духовно-ценностного направления в систему подготовки специалистов сферы государственного управления.

Ключевые слова: *духовно-моральные принципы, государственное управление, ценностные ориентиры, духовное пространство.*

Zharaya S.B., Malyus'ka V.A. The interaction of the spiritual and secular education in the context of the implementation of the spiritual and values-based training in the areas of public administration

In the article the considered questions of cooperation of spiritual and society education are in the context of assertion spiritually moral principles and valued principles and suggestions are presented in relation to introduction of discipline spiritually valued direction in the system of preparation of specialists of sphere of state administration.

The requirement of native reformation of modern educational space contacts with the idea of returning to main principle of developing pedagogics – to priority spiritually educate values above materially economic. This idea is traditionally contained in religious and kulturolog directions of philosophy of education. This idea was developed by teachers which leaned against traditional for our society scientific bases of pedagogical art.

In this context of all greater value the mechanisms of introduction acquire spiritually moral and ethics principles in practice of preparation of specialists in higher educational establishments. This question acquires the special value for the sphere of preparation of civil servants. Experience of cooperation of society and spiritual education, and also introduction of christian experience in practice of preparation of civil servants is the constituent of new paradigm state administrative relations and state administration.

Important component for forming of spiritual space there is a question of co-operation of society and spiritual education.

A church in the modern world comes forward the institute of civil society, but the role of Church is always modern and timely due to those values, which are carried by Church, carrying out it dushespasitel'nu mission. Carries out a sermon in the secularized world and talks about eternal, valuable regardless of the instituciynikh re-erecting and political flows.

In the number of basic institutes which resist moral decomposition of society, Church must stand. It means that Church, not expecting the state, must fight for the moral health of people. By the example of powerful moral influence the Orthodox church which successfully enough resists secularizing and washing out of moral norms can serve in society.

Orthodoxy not can be snapped to the walls of temples, but called to play a high spiritual role in "society". Orthodox Church is eternal not only in providence maintenance but also in the that understanding, that it will accede to any sometimes, that it is always modern. Therefore a yet greater value is acquired by co-operation of society and spiritual education for the taking root of spiritual values in modern Ukrainian society for realization of transformations to state administration and state.

Key words: spiritually moral principles, state administration, valued principles, spiritual space.